

SATZ, WORTGRUPPE UND SINTAGMA

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili
yo'nalishi

402-guruh talabasi **Akbaraliyeva
Nigora**

Ilmiy rahbar **Odinaxon Ismanova**

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis tilshunosligidagi uchta asosiy tushuncha — Satz (gap), Wortgruppe (so'z birikmasi) va Sintagma (sintagma) haqida atroflicha ma'lumot beriladi. Har bir tushuncha o'zbek va nemis tilidagi misollar bilan izohlanadi, ularning tuzilishi, vazifasi va bir-biridan farqlari tahlil qilinadi. Shuningdek, sintagma bilan bog'liq kam tanilgan faktlar ham keltirilib, mavzuning nazariy va amaliy ahamiyati yoritiladi.

Аннотация. В данной статье подробно рассматриваются три ключевых лингвистических понятия немецкого языка: Satz (предложение), Wortgruppe (словосочетание) и Syntagma (синтагма). Каждое понятие сопровождается примерами из узбекского и немецкого языков, проводится сравнительный анализ их структуры и функций. Также освещаются малоизвестные факты о синтагме, подчеркивается теоретическая и практическая значимость темы.

Annotation. This article explores three fundamental linguistic concepts in the German language: Satz (sentence), Wortgruppe (word group), and Sintagma (syntagma). Each term is explained with examples from both Uzbek and German, highlighting their structures, functions, and differences. Additionally, the article presents lesser-known facts about syntagmas and emphasizes the theoretical and practical relevance of the topic.

Kalit so‘zlar: gap, so‘z birikmasi, sintagma, nemis tili grammatikasi, tilshunoslik, grammatik birlik, tahlil, sintaktik tuzilma, so‘zlararo munosabat.

Ключевые слова: предложение, словосочетание, синтагма, грамматика немецкого языка, лингвистика, грамматическая единица, анализ, синтаксическая структура, взаимосвязь слов.

Keywords: sentence, word group, syntagma, German grammar, linguistics, grammatical unit, analysis, syntactic structure, word relations.

Satz – gap, ya’ni fikrni to‘liq ifodalovchi grammatik birlik. Gap – bu biror fikrni to‘liq ifodalovchi so‘z yoki so‘zlar yig‘indisidir. Gapda odatda kim? nima qiladi? degan savollarga javob bo‘ladi. Gapning asosiy tarkibi egalik (subyekt) va kesim (predikat)dan iborat bo‘ladi.

Gapning turlari – Satzarten. Gaplar maqsadiga ko‘ra quyidagi turlarga bo‘linadi:

Darak gap (Aussagesatz) – biror holat, fikr yoki voqeani bildiradi.

"Men maktabga bordim."

"Ich gehe zur Schule."

So‘roq gap (Fragesatz) – biror narsa haqida ma’lumot so‘raydi.

"Sen maktabga bordingmi?"

"Gehst du zur Schule?"

Buyruq gap (Imperativsatz) – buyruq, iltimos yoki taklif bildiradi.

"Maktabga bor!"

"Geh zur Schule!"

Undov gap (Ausrufesatz) – hissiyot, hayrat yoki emotsiyani ifodalaydi.

"Voy, qanday chiroyli!"

"Oh, wie schön!"

Gap tuzilishi – Satzstruktur. Gap odatda quyidagi tarkiblardan iborat bo'ladi:

Ega (Subjekt) – ish harakatni bajarayotgan shaxs yoki narsa.

Kesim (Prädikat) – ish-harakatning o'zi.

To'ldiruvchi (Objekt) – harakat qaratilgan narsa.

Aniqlovchi (Attribut) – ega yoki to'ldiruvchini aniqlab turadi.

Hol (Adverbiale Bestimmung) – harakatning qanday, qachon, qayerda sodir bo'layotganini bildiradi. Gapning tarkibiy qismlari – Satzglieder

Nemis tilida grammatik jihatdan gap quyidagi qismlarga bo'linadi:

Hauptsatz (asosiy gap) – o'zining mustaqil mazmuniga ega gap.

Nebensatz (qo'shimcha gap) – asosiy gappga bog'langan bo'ladi.

Beispiel: "Ich weiß, dass du müde bist."

– Ich weiß (asosiy gap)

– dass du müde bist (qo'shimcha gap)

O'zbekchasi:

"Men bilaman, sen charchagansan."

Wortgruppe – So'z birikmasi. Wortgruppe – bu bir nechta so'zlardan tashkil topgan, lekin mustaqil gap bo'la olmaydigan birlik. Wortgruppe – bu so'zlar guruhi, gap ichida aniqlovchi, to'ldiruvchi yoki boshqa vazifani bajaradi.

Masalan:

"ein interessantes Buch" – qiziqarli kitob

Bu mustaqil gap emas, balki so'z birikmasi – Wortgruppe.

So‘z birikmasi – ikki yoki undan ortiq so‘zdan iborat bo‘lib, ularning o‘zaro bog‘lanishi orqali biror ma’noni ifodalaydi. So‘z birikmasi grammatik jihatdan to‘liq bo‘lmasa-da, u gapning tuzilishida muhim rol o‘ynaydi. So‘z birikmasi ikkita asosiy turga bo‘linadi:

1. Nominal so‘z birikmasi (nominal Wortgruppe) – odatda ot va uni aniqlovchi so‘zlardan iborat bo‘ladi.

Misol: "chiroyli gul" – schöne Blume

2. Fe‘l so‘z birikmasi (verbal Wortgruppe) – fe‘l va uni to‘ldiruvchi so‘zlardan iborat bo‘ladi.

Misol: "kitobni o‘qish" – ein Buch lesen

So‘z birikmasining tuzilishi so‘zlarning o‘zaro bog‘lanishiga bog‘liq.

Nominal so‘z birikmasi:

Ot + Aniqlovchi yoki qo‘shimchalar

Misol: "qora tosh" – schwarzer Stein

Misol: "kattaroq uy" – größeres Haus

Fe‘l so‘z birikmasi:

Fe‘l + To‘ldiruvchi (Obyekt) yoki boshqa so‘zlar.

Sintagma – bu lingvistik termin bo‘lib, gap ichidagi grammatik birliklarni bildiradi. Masalan, gapda har bir grammatik rolga ega bo‘lgan birlik:

Nominales Sintagma (NP) – otlar sintagmasi

Verbales Sintagma (VP) – fe‘llar sintagmasi

Gap: "Der Junge liest ein interessantes Buch."

Bu yerda: "Der Junge" – Nominales Sintagma "liest" – Verbales Syntagma

"ein interessantes Buch" – yana bir Nominales Sintagma

Sintagma – gapdagi funktsional birlik, ya'ni so'zlar qanday grammatik rol o'ynashiga qarab aniqlanadi. Sintagma – bu tilda "yo'l harakati qoidasi"ga o'xshaydi. Gapdagi so'zlar tartibi oddiy emas: sintagmalar orqali so'zlar qanday ketma-ketlikda kelishi mumkin va kerakligini aniqlaymiz. Bu tilda trafik chizig'i singari vazifa bajaradi. Masalan: "Yaxshi bola" – bu to'g'ri sintagma. "Bola yaxshi" – bu boshqa turdagi sintagma (ba'zan gap, ba'zan noto'g'ri bog'lanish) Sintagma tilda mustaqil so'z emas, lekin asosiy qurilish materiali. Gaplar sintagmalardan quriladi, lekin ularning o'zi gap emas. Bu xuddi uy qurilishidagi g'ishtlar kabi: ularni to'g'ri joylashtirsang, uy (gap) quriladi. Har bir g'isht (sintagma) o'z o'rniga ega. Sintagmatik va paradigmatic munosabatlar – tilning "gorizontal va vertikal" tizimi. Sintagma gorizontal aloqa: so'zlar gap ichida yonma-yon turgan holati. Paradigma esa vertikal aloqa: bir so'z o'rnida bo'lishi mumkin bo'lgan boshqa so'zlar (tanlovlar). Masalan: "Qiz kitob o'qiyapti" – sintagmatik aloqa. "Qiz" o'rniga "bola", "o'quvchi" deyish mumkin – bu paradigmatic.

Xulosa qilib aytganda, Satz (gap), Wortgruppe (so'z birikmasi) va Sintagma (sintagma) tilshunoslikda o'zaro bog'liq, ammo farqli tushunchalardir. Gap to'liq fikrni ifodalasa, so'z birikmasi faqat bitta tushunchani ifodalaydi va gap tarkibida ishlatiladi. Sintagma esa grammatik birliklarning qanday ketma-ketlikda va qanday tuzilishda bo'lishini ko'rsatadi. Ushbu tushunchalarni chuqur o'rganish nafaqat til nazariyasini yaxshi tushunishga, balki nemis tilini o'rganuvchilar uchun grammatikaning mantiqiy asoslarini mustahkamlashga yordam beradi. Til birliklarini tahlil qilish orqali tildagi struktura, mantiqiy bog'liqlik va ifoda aniqroq anglashiladi.

Foydalanilgan adsabiyotlar ro'yxati

1. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.

2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
3. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
4. Urumbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
5. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99.
8. Akbaralievna, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.
9. Urumbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).